

**You have downloaded a document from
RE-BUS
repository of the University of Silesia in Katowice**

Title: Lingwistyczna kategoria intensywności w językoznawstwie polskim i słowackim

Author: Sylwia Sojda

Citation style: Sojda Sylwia. (2018). Lingwistyczna kategoria intensywności w językoznawstwie polskim i słowackim. „Slavica Slovaca” R. 53, Nr 2 (2018), s. 118-125

© Korzystanie z tego materiału jest możliwe zgodnie z właściwymi przepisami o dozwolonym użytku lub o innych wyjątkach przewidzianych w przepisach prawa, a korzystanie w szerszym zakresie wymaga uzyskania zgody uprawnionego.

UNIWERSYTET ŚLĄSKI
W KATOWICACH

Biblioteka
Uniwersytetu Śląskiego

Ministerstwo Nauki
i Szkolnictwa Wyższego

Hlavný redaktor: Peter Žeňuch

Redakčná rada:

Mojmír Benža, Erika Brtaňová, Václav Čermák (Česká republika),
Mária Dobriková, Ján Doruľa, Júlia Dudášová-Kriššáková, Adriana Ferenčíková,
Martin Hurbanič, Daniela Konstantinová (Bulharsko), Jaromír Krško,
Ján Lukačka, Šimon Marinčák, Desislava Najdenovová (Bulharsko), Zuzana Profantová,
Ján Stradomski (Poľsko), Elena S. Uzeňovová (Ruská federácia), Cyril Vasil' (Taliansko),
Peter Zubko, Peter Žeňuch

Výkonná redaktorka: Katarína Žeňuchová

Technický redaktor: Martin Žeňuch

Adresa vydavateľa a sídlo redakcie:

© Slavistický ústav Jána Stanislava SAV, Dúbravská cesta 9, 841 04 Bratislava, IČO: 31750940
© Slovenský komitét slavistov, Dúbravská cesta 9, 841 04 Bratislava, IČO: 30842913

OBSAH

ŠTÚDIE

S. ZAVARSKÝ: „Trnavské dilemy“ a Daniel Krman	103
S. SOJDA: Lingwistyczna kategoria intensywności w językoznawstwie polskim i słowackim	118
Г. Н. СКЛЯПЕВСКАЯ: Еще раз о понятии оценки как лингвистической категории	126
Е. А. БОЧКАРЕВ: О разочаровании в русском языковом сознании	135
P. ZUBKO: Každodennosť u uniatskych presbyterov vo svetle latinských prameňov	142
P. ŽEŇUCH: Neznámy cyrilský rukopisný zborník kázní z východného Slovenska z druhej polovice 18. storočia	148

ROZHLADY

A. Б. МОРОЗ: „Отчим наш“ и „хлеб насущный“ Церковнославянский язык в фольклорных текстах: глоссолалия или герменевтика?	157
K. ĐORĐEVIĆ: Jezička reforma Vuka Karadžića i stvaranje srpskog književnog jezika (istorijski pogled i aktuelno stanje)	164
K. ŽEŇUCHOVÁ: Vybrané aspekty rozvoja slovenskej etnolingvistiky na pozadí rusko-bulharsko-slovenskej spolupráce	174
S. VAŠÍČKOVÁ: Cyrilské písomníctvo na Slovensku do konca 18. storočia. Protokol z verejnej oponentúry projektu APVV-14-0029 medzinárodným panelom odborníkov	181

SPRÁVY A RECENZIE

P. ŽEŇUCH: Významné životné jubileum profesora Jána Doruľu	186
K. ŽEŇUCHOVÁ: K životnému jubileu Svetlany Michajlovny Tolstej	188
P. ŽEŇUCH: Odišla docentka Elena Krasnovská	188
K. ŽEŇUCHOVÁ: Za Zuzanou Profantovou	189
P. ŽEŇUCH – M. KOŠKOVÁ – K. ŽEŇUCHOVÁ – P. ZUBKO: Obzretie sa za 16. medzinárodným zjazdom slavistov	189
D. KONSTANTINOVOVÁ: Medzinárodná vedecká konferencia a 40. výročie lektorátu slovakistiky na Univerzite Sv. Cyrila a Metoda vo Veľkom Trnove v Bulharsku	193
P. ŠMERINGAIOVÁ: LAPKO, R. (ed.): Martin Luther po päťsto rokoch	194

SYLWIA SOJDA*

Lingwistyczna kategoria intensywności w językoznawstwie polskim i słowackim

SOJDA, S.: Linguistic Category of Intensification in the Polish and Slovak Linguistics. *Slavica Slovaca*, 53, 2018, No 2, pp 118-125 (Bratislava).

The paper presents Polish and Slovak scientific papers on intensification. This category has not been sufficiently described by Polish and Slovak linguists so far. The author adduces the results of scientific research on intensifiers against different parts of speech. Connections between semantic category of intensification and subjectivity and evaluation are also provided. The main aim of the presented study is to coapt the linguistic achievements in research on intensification.

Intensification, intensity, deintensification, subjectivity, intensifier.

Wstęp

Charakterystyczne dla komunikacji międzyludzkiej jest to, że zawiera wiele elementów wyolbrzymiających prezentowane treści. Rozwój języka spowodowany czynnikami społecznymi, ekonomicznymi czy politycznymi przejawia się powstawaniem nowych jednostek leksykalnych, często o znaczeniu intensyfikującym.

Intensyfikacja stanowi interesujące, ale wydaje się, że dotychczas niedostatecznie i niekompleksowo zbadane zjawisko językowe. Od wielu lat trwają badania naukowe nad kategorią intensywności, nie tylko w obrębie lingwistyki, ale również w obrębie szerszej pojętych nauk społecznych i humanistycznych: w filozofii, logice, psychologii czy socjologii.

W słowackiej literaturze przedmiotu mało uwagi skupiano na badaniu zjawiska *intensyfikacji* (funkcjonuje również słowackie określenie *intenzita*¹), a co za tym idzie, nie istnieje opracowanie monograficzne poświęcone w całości temu zagadnieniu. Stąd też, moim celem w niniejszym szkicu jest dokonanie przeglądu literatury dotyczącej intensyfikacji w języku słowackim i polskim oraz komparacja wyników badań, które dotychczas prowadzono w obrębie języków bliskopokrewnych. Ma to służyć nakreśleniu punktu wyjściowego i perspektyw badawczych dla dalszych, pogłębionych rozważań nad tym zagadnieniem. Aktualność podjętej problematyki jest niewątpliwie związana z dużą ekspansywnością intensyfikatorów i szerokim spektrum różnorodnych środków językowych, które mogą występować w roli intensyfikatorów.

Za pomocą języka wyrażane są nie tylko myśli. Odbiorca komunikatu otrzymuje od nadawcy nie tylko słowa, zdania, treść, ale również poznaje jego subiektywne poglądy, nastroj, nastawienie do otaczającej rzeczywistości. Ta zasada pokazuje związek intensyfikacji z subiektywizacją, która jawi się jako fenomen ogólnie funkcjonujący, wielostronny i wieloznaczny, istotny zarówno pod względem synchronicznym, jak i diachronicznym. Zwraca na to uwagę grecka badaczka A. Athanasiadou², omawiając Langakerowską koncepcję subiektywizacji, która zakłada, że poprzez intensyfikowanie przekazu traci się jego obiektywność, a na pierwszy plan wysuwa się podejście subiektywne, prymarnie

* Dr. Sylwia Sojda, Instytut Filologii Słowiańskiej, Uniwersytet Śląski w Katowicach, ul. Grota-Roweckiego 5, 41-205, Sosnowiec, Polska.

¹ Kralčák, L.: Lexikálna intenzifikácia deja a vlastnosti. In: Nábelková, M., Šimková, M. (ed.): *Varia 1. Materiály z Kolokvia mladých jazykovedcov* (Modra – Piesok 21. – 22. októbra 1991). Bratislava: Slovenská jazykovedná spoločnosť pri SAV, 1992, s. 20-24.

² Athanasiadou, A.: On the subjectivity of intensifiers. In: *Language Sciences*, 29, 2007, s. 554-565.

immanentne. Z tego jednoznacznie wypływa, że o intensyfikujących procesach językowych można mówić również z punktu widzenia subiektywnego stosunku do (neutralnej) normy. Intensyfikacja wskazuje zatem na różnorodność związków z normą (postrzeganą jako mniej lub więcej standardowa), przy czym subiektywna wartość owej normy jest określona przez ekspresywność przekazu.

Punktem wyjścia dla badań nad intensyfikatorami są w słowackiej lingwistyce syntaktyczno-semantyczne typy przysłówków, przy których analizie semantycznej wychodzi się od ich prymarnej funkcji syntaktycznej³. Z tej perspektywy, norma jest pewnym abstrakcyjnym centrum znaczeniowym pola leksykalno-semantycznego przysłówków stopnia⁴.

1. Definiowanie terminu *intensyfikacja*

Jedną z pierwszych prac, w których podjęto problematykę badań nad kategorią intensywności i jej środkami językowymi była monografia Dwighta Bolingera *Degree words*, wydana w latach 70-tych XX wieku⁵. W pracy tej badacz przedstawia różnorodne sposoby i środki wyrażania intensyfikacji, która jest przejawem językowym ciężko uchwytnej wyolbrzymiania⁶. W podobnym tonie wypowiadał się przed laty Ł. Kralčák, który pisał, że „pojem intenzita ako lingvistický termín nie je špecificky vymedzený”⁷. Poszukiwanie znaczenia oraz wyodrębnienie definicji tego terminu było już przedmiotem wielu prac językoznawczych, zarówno w aspekcie polskim, jak i szerszym, europejskim oraz konfrontatywnym. Dotychczasowe słowackie badania lingwistyczne nie dostarczyły jednak kompleksowego opisu kategorii intensywności, co niewątpliwie stanowi wyzwanie dla badaczy języka słowackiego, również w kontekście konfrontacji z innymi językami (nie tylko słowiańskimi).

Kategoria intensywności jest interesującą poznawczo kategorią semantyczną, która odzwierciedla się w języku na kilku poziomach: intensyfikację obserwujemy na poziomie ortoepicznym, ortograficznym, morfologicznym, leksykalnym, semantycznym, syntaktycznym, stylistycznym, jak również w obrębie pragmalingwistyki i lingwistyki komunikacji. Zawiera elementy ontologicznych kategorii ilości, jakości, ma związek z gradacją i komparacją, co stanowi złożony problem, nie tylko natury lingwistycznej.

Celem niniejszego szkicu jest przedstawienie stanu badań nad *intensyfikacją* i *intensyfikatorami* we współczesnym językoznawstwie polskim i słowackim. Zaczniemy zatem od zdefiniowania tego zagadnienia.

Pod pojęciem intensyfikacji rozumiem zjawisko zmiany ilościowej opisywanej cechy, czynności bądź stanu. Zmiana ta odnosi się do zwiększenia lub zmniejszenia/ osłabienia (atenuacji) natężenia/ nasycenia cechy/ czynności/ stanu w stosunku do przyjętej normy. Przegląd przedmiotowej literatury potwierdza założenie, że zjawisko intensyfikacji odnosi się zarówno do zwiększenia, jak i zmniejszenia właściwości opisywanej cechy/ czynności/ stanu.

D. Bolinger opisuje *intensyfikator* jako dowolny środek, który różnicuje jakość, czy to w górę czy w dół, albo gdzieś pomiędzy⁸. Założenie, że intensyfikatorem może być dowolny środek językowy upoważnia nas do rozpatrywania *intensyfikacji* zarówno na poziomie leksemu, jak i na poziomie jednostek wyższego rzędu: zdania oraz tekstu.

W słowackiej lingwistyce najobszerniejszą, do tej pory, pracę na temat intensyfikacji jest opracowanie J. Hansmanovej, która przyjęła tezę, że intensyfikacja odnosi się do ilości cechy oraz że interpretuje się ją jako silniejszy/ słabszy przejaw jakości. Przy opisie terminu i pojęcia *intensyfikacja* autorka wychodzi od filozoficznego tła kategorii jakości i ilości, przy czym ilościowy aspekt jakości jest osiągnięty dzięki komparacji. Stąd też, do kategorialnych form zjawiska intensyfikacji intuicyj-

³ Šikra, J.: *Sémantika slovenských prísloviok*. Bratislava: Veda 1991, s. 37.

⁴ Šikra, J.: *Sémantika slovenských prísloviok*, c.d., s. 99.

⁵ Bolinger, D.: *Degree words*. The Hague, Paris: Mouton 1972. 324 s.

⁶ „Intensification is the linguistic expression of exaggeration and depreciation, and is just as hard to encompass”, s. 20. (za wszystkie przekłady z języka angielskiego odpowiedzialność ponosi autorka)

⁷ Kralčák, L.: *Lexikálna intenzifikácia deja a vlastnosti*, c. d., s. 20.

⁸ Bolinger, D.: *Degree words*, s. 17: “any device that scales a quality, whether up or down or somewhere between the two”.

nie zaliczyła min. deminutywa, augmentatywa (jako formy egzystencjalne intensyfikacji), negację, modalność, elipsę, apozjopezę czy parentezę. To wieloaspektowe spojrzenie na badaną kategorię oraz wstępny przegląd słowackich środków intensyfikujących treść potwierdza przytoczone wyżej stwierdzenie, że występują one na wszystkich poziomach języka.

Wspomniana praca J. Hansmanovej nie była pierwszą, w której podjęto próbę opisanego zagadnienia. Blisko dwadzieścia lat wcześniej L. Kralčák opublikował artykuł *Lexikálna intenzifikácia deja a vlastnosti*, w którym wskazuje, że stopień intensywności wyraża się w trojaki sposób: leksykalnie (sł. lexicálne), afiksalnie (sł. afixálne) oraz za pomocą właściwego znaczenia leksykalnego (sł. vlastný lexicálny význam). Leksykalne wyrażanie intensywności realizuje się w ramach stosunków antonimii i intensywnej synonimii (sł. antonymia a intenzitná synonymia: *studený, vlažný, teplý, horúci, vriaci, žeravý*). Do afiksacji, jako sposobu intensyfikacji można zaliczyć: przy przymiotnikach: stopniowanie⁹, tworzenie deminutywów i augmentatywów oraz inne techniki prefiksacji i sufiksacji, natomiast przy czasownikach: aspekt, np. *nabehať sa, vybehať sa, uchechtať sa, utrápiť sa*. Trzeci wyróżniony przez badacza typ, właściwe znaczenie leksykalne, jest realizowany poprzez wskazanie stopnia intensywności z użyciem odrębnego kwalifikatora (intensyfikatora lub kwalifikatora intensyfikującego typu *veľmi, silno*)¹⁰. Ten właśnie sposób wyrażania intensywności wymaga we współczesnym języku słowackim szczegółowego i kompleksowego zbadania. Poza kwalifikatorami intensyfikującymi typu *veľmi, silno*, w języku słowackim występuje zbiór jednostek, które pełnią funkcje intensyfikujące i mogą być określane mianem *intensyfikatora* (np. *strašne, hrozne, extrémne, príliš, diabolský, pekelné*).

Kolejnym środkiem intensyfikacji treści jest także reduplikacja, której podstawowym założeniem jest implikowanie przez powtórzenie leksykalne kategorii integracji, realizowanej w języku słowackim jako kategoria integracyjna lub integracyjno-modyfikująca. W tzw. „czystej formie”, kategoria integracyjna realizuje się jedynie w ramach podtypu apozycyjnego: a. wykrzykników i onomatopei: *hop-hop, tik-tak, hi-hi-hi, hopi-hopi, cink-cink, cip-cip*; b. partykuł i przysłówków: *len-len, už-už, navel'a-navel'a*. Kategorie integracyjno-modyfikacyjne, z kolei, widoczne są w tworzeniu: a. jakościowo intensyfikowanych przymiotników (sł. kvalitatívne intenzifikovaných adjektív): *širý → širošíry, čirý → čiročirý, denný → denno-denný*; b. aksjologicznie-jakościowych intensyfikowanych przysłówków (sł. axiologicko-kvalitatívnych intenzifikovaných adverbíí): *málo → málo-pramálo, veľa → veľa-preveľa, dávno → dávno-pradávno*; c. aksjologicznych (tzw. niewłaściwych) intensyfikowanych wykrzykników (sł. axiologických (tzw. nepravých) intenzifikovaných citoslovieč): *škoda → škoda-preškoda, beda → beda-prebeda*; d. aksjologiczno-dysjunctywnych rzeczowników, czasowników i przysłówków (sł. axiologicko-disjunktívnych substantív, slovies a adverbíí): *zákon → zákon-nezákon, verte → verte-neverte, skôr → skôr-neskôr*¹¹.

Intensywność w języku słowackim i polskim może się realizować również za pośrednictwem kategorii stopnia (która była przedmiotem wielu badań¹² i jest różnorodnie interpretowana¹³). W języ-

⁹ O podejściu do kategorii stopniowania w języku słowackim i polskim będzie mowa w dalszej części opracowania.

¹⁰ Kralčák, L.: *Lexikálna intenzifikácia deja a vlastnosti*, c. d., s. 20-24. Porov. aj: Vojteková, M.: *Deverbatívne adjektíva v slovenčine a poľštine*. In: Kesselová, J. – Imrichová, M. – Ološtiak, M. (ed.): *Registre jazyka a jazykovedy (II)*. Prešov: Prešovská univerzita, 2014, s. 251-257; Vojteková, M.: *Modifikačné kategórie adjektívnych derivátov v slovenčine a poľštine*. In: Blaho, M. (ed.): *Jazyk – Média – Text III*. Prešov: Prešovská univerzita, 2015, s. 166-170; Vojteková, M.: *Slovenské a poľské adjektívum z aspektu slovotvornej motivovanosti*. Prešov: Prešovská univerzita, 2016. 179 s.; Sojda, S.: *Przedrostki o wartości intensyfikującej w leksyce słowackiej* [w tłaći].

¹¹ Svobodová, J.: *Lexikálna reduplikácia a slovenčina*. In: *Jazykovedný časopis*, 2016, roč. 67, č. 3, s. 247-270, cit. 252-253. Zagadnienie reduplikacji jako jednego ze środków intensyfikowania treści jest również przedmiotem moich badań.

¹² Porov. Zarembina, M.: *Formy stopniowania przymiotników i przysłówków w polszczyźnie mówionej*. In: *Prace Filologiczne*, 37, 1992, s. 99-107; *Zagadnienia kategorii stopnia w językach słowiańskich*. T. 1-2, 4, Orzechowska, H. (ed.); T. 3, Pianka, W. (ed.). Warszawa: Uniwersytet Warszawski, 1976-1984.

¹³ Vojteková, M.: *Kategória stupňovania adjektív v slovenčine a poľštine*. In: *Jazykovedné štúdie 32. Prírodný vývin jazyka a jazykové kontakty*. Bratislava: Veda, 2015, s. 475-781; Vojteková, M.: *Lingvistické aspekty prekladu s dôrazom na kategóriu stupňovania adjektív*. In: Hostová, I. – Gavurová, M. – Smetanová, M. (ed.): *Zrkadlá translatológie I: Preklad ako nástroj komunikácie*. Prešov: Filozofická fakulta Prešovskej univerzity v Prešove, 2013, s. 205-216.

koznawstwie słowackim stopniowanie zaliczane jest do morfologii fleksyjnej i uważane ze kategorii leksykalno-gramatyczną, ewentualnie za zjawisko przechodnie między poziomem morfologicznym a leksykalnym. Językoznawcy polscy, z kolei, uważają stopniowanie za kategorię fleksyjną lub słowotwórczą. Mimo, że semantyczna cecha intensywności jest istotna dla stopniowania, nie będzie przedmiotem zainteresowania w niniejszym szkicu.

Związek intensyfikacji ze stopniowaniem (przymiotnika i przysłówka) zauważają autorzy *Gramatyki współczesnego języka polskiego*, którzy piszą: „Znaczenie i zakres form stopnia w przysłówku stanowią wyraźną paralelę do stopniowania przymiotników. Podobnie jak w przymiotniku, formy stopnia tworzone są tylko od części przysłówków, a mianowicie od tych, które informują o cechach czynności, stanów i procesów dających się intensyfikować, np. *ładnie* → *ładniej* → *najładniej* (ale nie *nago* → **bardziej nago* itp.). Znaczeniowo forma stopnia wyższego i najwyższego informuje o gradacji cechy, większej jej intensywności w porównaniu z innymi stanami (czynnościami) (...)”¹⁴.

Rozpatrując kategorię intensywności w aspekcie komparatywnym polsko-słowackim można zauważyć, że w polskim językoznawstwie nie jest ona pojmowana tak szeroko. Mówi się tu głównie o intensyfikującej funkcji leksemu *bardzo* ‘veľmi’ i jej synonimów, o komparacji i gradacji oraz o intensyfikacji za pomocą jednostek frazeologicznych¹⁵.

J. Hansmanová¹⁶ stwierdza, że z formalnego punktu widzenia intensyfikacja jest procesem modyfikacji struktury wyjściowej jednostki językowej (J1) i powstania nowej jednostki (J2). Dlatego też, proces intensyfikacji obejmuje trzy operacje: 1. aktualizację struktury; 2. modyfikację struktury (poprzez dodanie nowego/ eliminację elementu); 3. powstanie nowej, zmodyfikowanej struktury. Schemat ten interpretuje się w następujący sposób: 1. do struktury wyjściowej zostaje dodany nowy komponent o funkcji intensyfikującej; 2. z wyjściowej struktury zostaje wyeliminowany pewien składnik, którego miejsce zajmuje nowy – intensyfikujący; 3. z wyjściowej struktury zostaje wyeliminowany pewien składnik, który nie zostaje zastąpiony. W pierwszym i drugim przypadku chodzi o +intensyfikację, w trzecim natomiast o –intensyfikację (dezintensyfikację). Intensyfikatory, którymi wyraża się zmniejszony stopień właściwości są więc nazywane *dezintensyfikatorami*. Podobne postrzeganie omawianej kategorii występuje w polskiej literaturze przedmiotu. J. Puzynina konstatuje, że problematyka intensywności obejmuje zarówno intensyfikację, t.j. zwiększenie intensywności cechy, procesu, stanu, właściwości, jak i jej zmniejszenie, co nazywa *dezintensyfikacją*¹⁷.

Zbiór samodzielnych intensyfikatorów leksykalnych opiera się na opozycji wysoki/ niski oraz jest realizowany na osi maksymalny – minimalny stopień cechy. Obszar środkowy, który występuje między wskaźnikami intensywności odnosi się do normy (stopień średni w stosunku do oczekiwanego), wartości niepodlegającej stopniowaniu, wyrażonej symbolem „0”. Na prawo od zera znajdują się leksemy z większym stopniem intensywności (intensyfikatory dodatnie, „+”), na lewo, z kolei, z mniejszym stopniem intensywności (intensyfikatory ujemne – dezintensyfikatory, „–”). Ł. Kralčák proponuje w tym dwubiegunowym rozumieniu intensyfikacji terminy *koroborácia* (pol. *wzmocnienie, koroboracja*) oraz *atenuácia* (pol. *osłabienie, atenuacja*)¹⁸ cechy. W ramach *wzmocnienia* wyróżnia trzy grupy intensyfikatorów, które

¹⁴ Grzegorzczkova, R. – Laskowski, R. – Wróbel, H. (ed.): *Gramatyka współczesnego języka polskiego*. Warszawa: PWN, 1999, s. 533.

¹⁵ Porov. Straš, E.: *Kategoria intensywności we frazeologii języka polskiego i rosyjskiego*. Katowice: Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego, 2008. 245 s.; Janus E.: *Wykładowe intensywności cechy (na materiale polskim i rosyjskim)*. Wrocław: Ossolineum, PAN, 1981. 216 s.

¹⁶ Hansmanová, J.: *Kategoriálne formy intenzifikácie*. In: Šimková, M. (ed): *Varia XII*. Bratislava: Slovenská jazykovedná spoločnosť pri SAV, 2005, s. 154.

¹⁷ Puzynina, J.: *O pojęciu intensyfikacji*. In: *Roczniki Humanistyczne, 2001-2002. XLIX-L*, z. 6, s. 321-327. Por. Mitrenga, B.: *Sposoby wyrażania niskiego stopnia intensywności cechy w polszczyźnie*. In: Kępka, I. – Warda-Radys, L. (ed.): *Nasz język w przeszłości – nasza przeszłość w języku*. T. 2. Pelplin: Wydawnictwo Bernardinum, 2014, s. 100–114. Mitrenga B.: *Dezintensyfikatory lekko, lekko i z lekka w historii języka polskiego*, In: Mączyński, M. – Horyń, E. – Zmuda, E. (ed): *W kręgu dawnej polszczyzny*, t. 3. Kraków: WAM, 2017, s. 181-197.

¹⁸ Termin polski zaproponowany przez autorkę na podstawie tłumaczenia terminu słowackiego.

wyrażają: a. największy stopień (maksymalizatory¹⁹, sł. maximalizatory), b. większy stopień (majoryzatory, sł. majorizatory) oraz c. duży stopień (magnifikatory, sł. magnifikatory) natężenia cechy/ właściwości. Na drugim biegunie znajdują się intensyfikatory osłabiające (*atenuatory*²⁰), które mogą wyrażać: a. mniejszy stopień (minoryzatory, sł. minorizatory), b. mały stopień (sł. parvifikatory) i c. najmniejszy stopień (minimalizatory, sł. minimalizatory) natężenia cechy/ właściwości. Widoczna jest tutaj symetryczna skala intensywności, na której intensyfikatory pełnią określone funkcje zgodnie z obecnością poszczególnych cech semantycznych²¹. Te ustalenia przyjęła w swoich rozważaniach na temat wypowiedzi dorosłych Słowaków M. Bodnárová²². Jej badania pokazały, że afiksacja realizowała się głównie za pomocą kategorii stopnia. Sufiksacja była techniką służącą do deminutywizacji (*taký maličký zámoček, balónik zlatučký, rozkošňučké*), Słowacy rzadko wykorzystywali prefiksację (użycie prefiksu *pre-*: *prenádherné stropy, prekrásne záhrady*), marginalnie natomiast reduplikację prefiksu/ prefiksoidu: (*a vy budete najvýznamnejší slovenský prozaik nejakej generácie post post postmodernej*). Najczęściej w badanym materiale wyrażano intensywność za pomocą środków leksykalnych: przymiotników z semem dużego stopnia cechy, zarówno pozytywnej (*skvelý, obrovský, úžasný, výborný, geniálny, perfektný, krásny, nádherný, super, úchvatný*), jak i negatywnej (*hrozný, príšerný, odporný, chorý, porazený, šialený, brutálny*). Leksemy typu *strašný, totálny, nenormálny* były interpretowane bądź jako pozytywne, bądź negatywne, w zależności od nacechowania rzeczownika, który intensyfikowały (np. *nenormálne svinstvo* /-/, *nenormálna odvaha* /+/, *strašné bolesti* /-/, *strašná chuť do jedla* /+/-). Autorka konstatuje, że w badanych spontanicznych dialogach najwięcej było wykładników najwyższego i większego stopnia, pojawiły się nieliczne wykładniki najmniejszego stopnia natężenia cechy. Nie odnotowała praktycznie występowania wykładników dezintensyfikujących wyrażaną treść. Spośród maksymalizatorów najczęściej występowały przysłówki stopnia i partykuły, np. *úplne, totálne, čisto, dočista (čisto nová stena), kompletne, komplet (sú komplet komplet modré)*. Dodatkowo, środkiem wyrażającym najwyższy stopień był przymiotnik *celý* w syntagmach typu: *ona celá nešťastná, som celá mokrá, Deni celá červená*. Bogaty był również repertuar magnifikatorów: wśród nich Bodnárová wyróżniła przysłówki stopnia i sposobu *veľmi, strašne, riadne*, partykułę *fakt*, przysłówki *dost', celkom/ docela* oraz deiktyczny leksem *taký (fakt slušná pamäť, to je dost' drahé, celkom pekné výsledky, docela dobrá cena, s takou ťažkou cestovkou, takú mladú stvoru)*. W obrębie minimalizatorów cytowana autorka wyróżniła jedynie deminutywne formy przysłówka *trochu*: *trošku, trošičku (trošičku viac tých praktických vecí, tam mi to pripadalo trošku imidžové)*²³.

Inne postrzeganie intensyfikacji dostrzegamy w pracach M. Koškovéj i E. Straš. M. Košková, popierając poglądy E. Smieškovej²⁴, uważa wyrażenia oparte na porównaniu lub metaforze, typu *biely ako sneh, čierny ako uhoľ, zamračil' sa ako hmára, kričať, akoby horelo, hlúpy/sprostý ako poleno* za środki intensyfikacji i hiperbolizacji. Problematyką tą szczegółowo zajęła się polska lingwistka E. Straš, która opracowując materiał porównawczy polsko-rosyjski wykazała funkcję intensyfikującą jednostek frazeologicznych²⁵.

Przedstawione wyniki dotychczasowych badań pokazują bogaty repertuar środków językowych służących wyrażeniu kategorii intensywności w języku słowackim, co, podkreślimy, wymaga szczegółowego opisu.

¹⁹ Terminy polskie zaproponowane przez autorkę na podstawie tłumaczenia terminów słowackich.

²⁰ Termin polski zaproponowany przez autorkę.

²¹ Kralčák, L.: Lexikálna intenzifikácia deja a vlastnosti, c. d. s. 20-24.

²² Bodnárová, M.: Adjektíva v neinštitucionálnej dialogickej komunikácii dospelých na východnom Slovensku. In: Slovenská reč, 2014, roč. 79, č. 5-6, s. 304-319.

²³ Bodnárová, M.: Adjektíva v neinštitucionálnej dialogickej komunikácii dospelých na východnom Slovensku. c. d., s. 315-316.

²⁴ Košková, M.: Frazeologické aspekty bulharsko-slovenského slovníka. In: Žeňuch, P. (ed.): XV. medzinárodný zjazd slavistov v Minsku. Príspevky slovenských slavistov. Bratislava: Slovenský komitét slavistov – Slavistický ústav Jána Stanislava SAV, 2013, s. 123-134; Smiešková, E.: Ustálené prirovnania vo frazeológii (so zreteľom na lexikografické spracovanie). In: Jazykovedný časopis, 1970, roč. XXI, č. 2, s. 189-201.

²⁵ Straš, E.: Kategoria intensywności we frazeologii języka polskiego i rosyjskiego. c. d.

2. Intensyfikatory a części mowy

W dotychczasowych badaniach lingwistycznych intensyfikatory nie były wyodrębnione jako część mowy. Okazuje się to problematyczne metodologicznie, gdyż wywodzą się w większości od przysłówków, których znaczenie ulega zmianie podczas procesu intensyfikacji. Przysłówki zyskują wtórne, przenośne znaczenie, nie odnosi się do żadnego konkretnego denotatu, wyraża jedynie różne funkcje w stosunku do predykatu i innych części zdania. Wyobrażenie o przysłówkach typu *správne, dobre* nie tworzy się na podstawie pewnego konkretnego obiektu lub uogólnienia, ale na podstawie charakterystyki czynności, zachowania, cechy przypisywanej określonej całości uczestników wypowiedzi²⁶. Metodologia badań nad przysłówkami jako częścią mowy wskazuje, że są one różnorodne pod względem leksykalno-semantycznym i syntaktyczno-semantycznym. Jak zauważa czeski lingwista F. Čermák, część przysłówków o funkcji kwantyfatywnej można zaliczyć do kwantyfikatorów²⁷.

Podejście generatywistyczne do problematyki przysłówków i okoliczników w zdaniu słowackim prezentuje w swoich badaniach F. Miko²⁸, który szczegółowo je analizuje z perspektywy struktury powierzchniowej i głębokiej zdania. Wyróżnia, między innymi, okoliczniki sposobu (adverbials of manner) i stopnia (adverbials of measure). Do pierwszego typu zalicza konstrukcje typu: *veľmi dobre, trochu pozornejšie, o máčik rýchlejšie, tak pekné, o niečo krajšie, akosi nevlúdne, nejako pomalšie, veľmi od srdca, trochu s neochotou, tak z duše, akosi bez vôle, nejako bez chuti*. Drugi typ okoliczników jest morfologicznie i leksykalnie różnorodny i obejmuje jednostki leksykalne wyrażające całość, część i wielkość: *čiastočne, úplne, enormne, celkom, kúsok, nadmieru, odušu, dočista, zväčša, mnoho, málo, veľa, dost*.

Próbę wyodrębnienia intensyfikatorów jako samodzielnej części mowy podjął w 1967 roku polski lingwista H. Misz. Według jego klasyfikacji, intensyfikatory są syntaktemami w stosunku podrzędnym i nie posiadają wartości syntaktycznej (*całkiem, zupełnie, dosyć, bardzo, nader, nadzwyczaj, niezmiernie, za, zbyt, zanadto, prawie, niemal, trochę, coraz, lekko, mocno*). Zbliżają się do przysłówków, choć nimi nie są i funkcjonują jako jednostki podrzędne przymiotnikom i przysłówkom (w stopniu równym lub wyższym), niekiedy również rzeczownikom i czasownikom²⁹. Trudno się nie zgodzić z tymi ustaleniami, zwłaszcza, że w ostatnich latach pojawiły się w polskiej lingwistyce prace poświęcone intensyfikatorom, z których najpełniejszy przegląd przedstawiła w monografii *Polskie intensyfikatory leksykalne na tle wyrażen gradacyjnych* D. Bałabaniak³⁰. Zamierzeniem autorki było zdefiniować termin *intensyfikator* z semantycznego punktu widzenia i określić jego miejsce w klasyfikacji części mowy. D. Bałabaniak twierdzi, że *intensyfikator* oznacza jednostkę leksykalną, która: a. wprowadza znaczenie wysokiego stopnia cechy, która przysługuje danemu obiektowi w sposób bezwzględny; b. może formalnie łączyć się z różnymi częściami mowy (z przymiotnikami i przysłówkami); c. nie ma przewidzianego miejsca w strukturze zdania; d. odnosi się jednocześnie do obiektu językowego i do nadawcy; e. nie może zajmować pozycji orzecznika; f. może wystąpić tylko w zdaniach asertorycznych; g. może wchodzić w niewspółrzedną relację z przyimkami; h. nie jest stopniowalna, choć wymaga połączenia ze stopniowalnym predykatem, który podlega intensyfikacji; i. nie jest zapamiętywana przez wyrażenia, z którymi wchodzi w relację³¹. Poza przytoczoną monografią, autorka zajmuje się tą problematyką w innych pracach³². Badania nad intensyfikatorami

²⁶ Šikra, J.: *Sémantika slovenských predložiek*, c. d.

²⁷ Čermák, F.: *Jazyk a jazykověda. Přehled a slovníky*. Praha: Univerzita Karlova v Praze, 2011. 341 s.

²⁸ Miko, F.: *The generative structure of the Slovak sentence. Adverbials*. Bratislava: Publishing House of the Slovak Academy of Sciences, The Hague-Paris: Mouton, 1972, s. 64-67.

²⁹ Misz, H.: *Opis grup syntaktycznych dzisiejszej polszczyzny pisanej*. Bydgoszcz: BTN, 1967. 149 s.

³⁰ Bałabaniak, D.: *Polskie intensyfikatory leksykalne na tle wyrażen gradacyjnych*. Opole: Wydawnictwo Uniwersytetu Opolskiego, 2013. 154 s.

³¹ Bałabaniak, D.: *Polskie intensyfikatory leksykalne na tle wyrażen gradacyjnych*, c. d., s. 15-22.

³² Bałabaniak, D.: *O użyciu wyrażen przysłówkowych w pozycji intensyfikatora: problemy interpretacji*. In: *Linguarum Silva*, 3, 2017, s. 29-39.; Bałabaniak, D.: *Wykładniki intensywności związane z pojęciami WIELKOŚCI i ILOŚCI (na materiale polszczyzny dawnej)*. In: Kleszczowa, K.: (ed.): *Wyrażenia funkcyjne w perspektywie diachronicznej, synchronicznej i porównawczej*. Katowice: Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego, 2014, s. 79-90.

z perspektywy diachronicznej podejmuje inna polska badaczka, B. Mitrenga, która stara się wskazać i opisać funkcje semantyczne intensyfikujących środków leksykalnych w historii języka polskiego³³.

3. Intensyfikacja a subiektywizacja

Intensyfikacja treści przejawia się również w subiektywnych odczuciach mówiącego. Z tej perspektywy intensyfikatory mają punkt styczny z nieodmiennymi częściami mowy, które modyfikują treść. J. Strutyński³⁴ nazywa je modulantami i dzieli wg kryterium semantycznego na: a. sytuujące: *tylko, także, jeszcze, już, dopiero, właśnie, przeciwnie, zwłaszcza, przede wszystkim, szczególnie*; b. waloryzujące: *tak, nie, owszem, naprawdę, istotnie*; c. modalne; d. afektujące: *no, -że, raczej, nawet, aż*; e. wprowadzające: *na przykład, ewentualnie, mianowicie*³⁵. Do operatorów modalnych (które funkcjonują nie tylko w zdaniu, ale w całym tekście) w języku słowackim zalicza się partykuły (podkreślające, wyodrębniające) oraz czasowniki modalne *môcť, musieť*. Sygnalizują one subiektywne odczucia nadawcy komunikatu w stosunku do rzeczywistości pozajęzykowej. To z kolei stanowi drugi poziom tekstu, *metatekst*, czyli wypowiedź, która mówi o głównej wypowiedzi³⁶. A. Popovič, w odniesieniu do dzieła literackiego, pisze: „Každý z (...) účastníkov komunikácie je predovšetkým individuálnym príjemcom a v dôsledku toho možno očakávať aj jeho subjektívny zážitkový postoj ku komunikačnej správe. Takýto postoj je viac než iba subjektívnym prežitím diela, je aj jeho hodnotením”³⁷. Te uwagi można by przenieść na grunt języka i wypowiedzi językowej, gdzie w akcie komunikacji uczestniczą autor i odbiorca w określonym kontekście. Ani autor, ani odbiorca nie są pasywnymi uczestnikami komunikacji – każdy produkuje kolejne treści, wyraża poglądy i teksty o tekstach. Intensyfikacja wypowiedzi powstaje więc, gdy na pierwszy plan wysuwa się intencja nadawcy, aby podkreślić/ uwypuklić elementy rzeczywistości, jak w poniższym przykładzie:

A: *On je šikovný a šarmantný.*

B: *Áno, on je veľmi/ strašne šikovný a šarmantný./*

B: *Povedala by som, že je pekelné/hrozne šarmantný.*

Przytoczony przykład wskazuje na subiektywizację wypowiedzi i intensyfikację treści według prywatnych poglądów, a nawet odczuć odbiorcy komunikatu (B), który staje się jednocześnie autorem kolejnej, już zintensyfikowanej wypowiedzi. Subiektywizacja nawiązuje do metatekstowości komunikatu, gdyż koniecznym warunkiem istnienia metatekstu jest jego stosunek znaczeniowy do innego tekstu, prototekstu³⁸. To podejście oraz stwierdzenia A. Athanasidou, która podkreśla, że intensyfikatory są przejawami subiektywizacji, potwierdzają, że intensyfikacja pokazuje punkt widzenia, perspektywę oraz poglądy mówiącego³⁹. Jest zatem rozumiana jako aktualizacja stopnia pozytywnego lub negatywnego podejścia do obiektów za pomocą indywidualnego postrzegania danych obiektów w świadomości jednostki i/lub jako aktualizacja stopnia obecności statycznej lub dynamicznej właściwości obiektu⁴⁰.

Na kolejny, istotny aspekt intensyfikacji wskazała K. Buzzasyová⁴¹, która badała potrzebę oznaczania intensyfikacji, ekspresywizacji oraz eufemizacji w jednojęzycznych słownikach wykłado-

³³ Mitrenga, B.: Wykładniki intensywności typu *straszenie, potwornie, przeraźliwie* w historii języka polskiego. In: Kleszczowa, K. (ed.): Wyrażenia funkcyjne w perspektywie diachronicznej, synchronicznej i porównawczej. Katowice: Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego, 2014, s. 91-108.

³⁴ Strutyński, J.: Gramatyka polska. Kraków: Wydawnictwo Tomasz Strutyński, 2009, s. 193.

³⁵ Strutyński, J.: Gramatyka polska, c.d.

³⁶ Pekaríková, K.: Modalnosť textu. In: Ološtiak, M. – Ivanová, M. – Gianitsová-Ološtiaková, L. (ed.): Varia. XVIII. Zborník plných príspevkov z XVIII. kolokvia mladých jazykovedcov. (Prešov – Kokošovce – Sigord 3.-5. 12. 2008). Prešov: Prešovská univerzita v Prešove, 2009, s. 524-548.

³⁷ Miko, F. – Popovič, A.: Tvorba a recepcia, Estetická komunikácia a metakomunikácia. Bratislava: Tatran, 1978, 244 s.

³⁸ Miko F. – Popovič, A.: Tvorba a recepcia, Estetická komunikácia a metakomunikácia, c. d. s. 248.

³⁹ Athanasiadou, A.: On the subjectivity of intensifiers, c. d., s. 554-565.

⁴⁰ Hansmanová, J.: Kategoriale formy intenzifikácie, c. d., s. 156.

⁴¹ Buzásyová, K.: K aspektom tvorenia antonymných lexém s prefixom ne- (nominácia, lexikalizácia, pragmatické komponenty). In: Světlá J., Jarošová A., Rangelova A. (ed.): Česká a slovenská výkladová lexikografia na začiatku

wych. Według badaczki, istotne dla dalszych badań nad kategorią intensywności jest wyodrębnienie środków, które powinny pełnić funkcję intensyfikatora (środka o znaczeniu intensyfikującym) oraz mieć znaczenia przesunięte (o charakterze metaforycznym) utworzone (i zleksykalizowane) od innych typów przymiotników⁴². W ten sposób problematyka intensyfikacji dotyka kolejnych ważnych aspektów, a mianowicie do leksykalizacji i metaforyzacji.

4. Zakończenie

Przytoczone uwagi ukazały różnorodne podejścia do terminów *intensywność* i *intensyfikacja* we współczesnej lingwistyce. Jak starałam się pokazać, klasa językowych wykładników intensyfikacji nie została we współczesnym języku słowackim dotychczas precyzyjnie wyróżniona i opisana. Cechą charakterystyczną tych jednostek jest to, że nie określają one jednoznacznie stopnia intensyfikowania cechy – widoczna tu subiektywizacja jest określana przez mówiącego nie tylko na poziomie jednostki leksykalnej, ale na poziomie tekstu. Do intensyfikatorów można zaliczyć środki słowotwórcze, morfologiczne i leksykalne: afiksy i afiksoidy, morfemy wyrażające stopień, przysłówki i jednostki zleksykalizowane, deminutywa, augmentatywa, antonimy, eufemizmy oraz dysfemizmy. Wyłania się zatem bogaty repertuar środków intensyfikujących. Poza prefiksami i prefiksoidami deminutywnymi i augmentatywnymi (których znaczenie uległo rozszerzeniu również na wyrażanie intensywności (*makro-/vel-*, *multi-/mnoho-*, *vel'a-*, *vše-*, *poly-/mnoho-*), do tej grupy zaliczają się też sufiksy tworzące hipokorystyki oraz wyrażające, poza emocjami, trwanie i powtarzalność czynności⁴³.

Š. Peciar⁴⁴ wskazuje na intensyfikację również w kontekście powtarzania wyrazu: termin *intensyfikacja* obejmuje wzmocnienie cechy lub zjawiska i może odzwierciedlać się w reduplikacji, ponieważ powtarzanie wyrazu jest częstym środkiem wzmocnienia (intensyfikacji). Proces intensyfikacji cechy jest powiązany również z leksyką adjektywną, w której odzwierciedla się pryncypialna relacyjność przymiotników wypływająca z tego, że są słowami nacechowanymi⁴⁵.

I w końcu, intensyfikacja jest aktualizacją pewnego stopnia niektórych cech semantycznych⁴⁶. Użycie leksemu o funkcji intensyfikującej prowadzi do wyraźnej zmiany znaczeniowej całej wypowiedzi. Stąd pole funkcjonalno-semantyczne słowackiej intensyfikacji czeka na rzetelną analizę, podczas gdy w Polsce należy za pomocą dalszych badań nawiązać do osiągniętych wyników.

Linguistic Category of Intensification in the Polish and Slovak Linguistics

Sylvia Sojda

The category of intensification has been described in linguistics, but it has not been, so far, researched enough according to contemporary Slovak language. This paper presents contemporary linguistic approaches to intensification in Polish and Slovak linguistics. Certain lexical items can strengthen the force of an utterance. It is manifested in natural language by using intensifiers within gradable expressions. This term is commonly associated rather with adjectives and adverbs than with verbs and nouns. The aim of this study is to present linguistic review on intensification and intensifiers in contemporary Polish and Slovak languages. The author adduces the results of scientific research on intensifiers against different parts of speech. Connections between semantic category of intensification and subjectivity and evaluation are also provided.

21. storočia. Súbor príspevkov v rámci medzinárodného projektu Princípy a metódy tvorby výkladového slovníka. Brno: Tribun EU, 2011, s. 186-187.

⁴² Buzássyová, K.: K aspektom tvorenia antonymných lexém s prefixom ne- (nominácia, leksikalizácia, pragmatické komponenty), c. d., s. 175-191.

⁴³ Hansmanová, J.: Kategoriale formy intenzifikácie. c. d., s. 186.

⁴⁴ Peciar, Š.: K formálnej stránke opakovania výrazu. In: Slovenská reč, 1962, roč. 27, č. 4, s. 193.

⁴⁵ Nábelková, M.: Vzťahové adjektíva v systéme prídavných mien. Bratislava: Veda, 1993, s. 17.

⁴⁶ Dolník, J.: Všeobecná jazykoveda. Opis a vysvetľovanie jazyka. Bratislava: Veda, 2009, s. 64.